

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 10

*Матеріали ІХ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Становлення та розвиток української державності:
актуальні проблеми державного та регіонального управління
на сучасному етапі розвитку суспільства”,
м. Київ, МАУП, 14 листопада 2013 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 29.01.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф.;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 10: Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. “Становлення та розвиток української державності: актуальні проблеми державного та регіонального управління на сучасному етапі розвитку суспільства”, м. Київ, 14 листоп. 2013 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 414 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

громадянського суспільства в Україні	232	Ігнатенко А. В. Поняття управління фінансами банку в сучасних економічних дослідженнях: проблеми визначення та аналізу	277
Жабюк І. Я. Шляхи вдосконалення механізму управління та регулювання системи економічного захисту операцій торговельного підприємства в Україні	237	Карпова К. В. Стратегічне планування у сфері економічної безпеки вищого навчального закладу приватної форми власності	283
Левченко М. О., Левченко В. М. Рекомендації щодо управління та вдосконалення нормативно- правової бази забезпечення єдиної системи підготовки молоді в Україні до військової служби на контрактній основі	242	Колесник В. М. Напрями формування природно- ресурсного потенціалу країни	288
Левченко М. О. Стан та перспективи розвитку сфери туризму в Україні: управлінський аспект	247	Колодізева С. О. Науково-методичні підходи до визначення поняття організаційного забезпечення управління банківськими послугами	291
Доносо Варгас Дієго Хосе, Доносо Варгас Сантьяго Феліпе, Доносо Варгас Хавієр Національна безпека в умовах модернізації політичної системи України	255	Коноплястий Є. В. Тенденції формування стратегії управління екологічною системою (на прикладі м. Києва)	297
Бабіч Г. В. Підходи до впровадження світового досвіду боротьби з контрабандою в Україні на державному і місцевому рівнях	260	Курчина Т. О. Маніпулятивні технології на виборах в Україні в умовах модернізації політичної системи	303
Бодров А. В. Роль неурядових організацій в процесі становлення громадянського суспільства	262	Лісовська Ю. П. Адміністративно-правові засади управління інформаційною сферою	307
Гула С. Є., Гула О. А. Повноваження Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у сфері державних закупівель	266	Малгожата М. Г., Гурина Т. І., Кокоріна А. І. Вчення Руссо про державу в умовах модернізації політичної системи України	310
Журавльов А. В. Державна охорона органів державної влади та посадових осіб як напрям правоохоронної діяльності	269	Медвідь А. М., Мельниченко Я. Б., Пришва О. М. Філософсько-правові ідеї часів Київської Русі і сучасна українська державна	316
Исмаилова Хураман Эльдар кызы Государственная политика в сфере формирования и развития толерантного общества	273	Медвідь А. М., Столітній М. М., Беселія А. Б. Співвідношення права і закону в сучасному державному будівництві	325
		Мишляєв Т. Ю. Вплив соціополітичних поділів на політичний розвиток суспільства	329

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І ЗАКОНУ В СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВНОМУ БУДІВНИЦТВІ

Становлення і розвиток української державності, вип. 10, с. 325–328

Поняття “право” бере свій початок з часів Київської Русі. Так, у “Повісті временних літ” літописець написав, що варяги і хозари брали данину із слов’янських та інших племен, які проживали на території Київської Русі. У цей рік вигнали варягів за море, не дали їм данину і почали самі собою володіти. Але не було серед них правди, і став рід на рід, і була між ними усобиця, і почали воювати самі з собою. І після цього сказали вони собі: “Поищем себе князя, который владел бы нами и судил по праву”. Таким чином, тоді право розуміли як правду, як право володіти, як правильне і справедливе [3, 160–161].

У той час писані закони в Європі також називали “Правдами”: в Ірландії — “Правда Етельберта” (V ст.), в Київській Русі — “Руська Правда”.

У Стародавній Греції право також розуміли як правду і справедливість. Божественна за своєю природою справедливість у Гомера виступала як об’єктивна основа і правовий критерій. Усе, що було справедливим, сприймалось як право. Справедливість протиставляється силі і насильству як у Гомера, так і Гесіода. У Ста-

родавній Греції розрізняли природне право і право, створене державою, людьми.

Походження терміну “право” в Римі пояснювали тим, що воно отримало свою назву від слова “justitia”, “jus”, що означало правосуддя, або справедливість. Юстиція, правосуддя означало також здійснення, розгляд справ по праву, правді і справедливості. На ранній стадії розвитку римської правової думки право розумілось як Божественне право, як Божі веління і називалось терміном *Fas*. Слово “*fas*” в перекладі означає веління неба, веління Богів, або сфера життєвих відносин, які Боги залишили на розсуд людей, включаючи і “jus”. Божественне право як забороняє, так і дозволяє ту чи іншу поведінку і діяльність. Спочатку державне, людське право опиралось на Божественне право, яке ввійшло або злилось зі звичаєвим правом.

До появи в Римі плебеїв римське право існувало у формі правових звичаїв, в усній формі. У процесі боротьби плебеїв за свої права, за рівноправність з патриціями — корінними жителями і громадянами Риму, — перші почали вимагати, щоб їхні пра-

ва, і всіх інших громадян, були сформульовані у письмовій формі. Таке право було визнано і затверджено Сенатом у вигляді Законів XII таблиць, на підставі досвіду законодавчої правотворчості Стародавньої Греції, правових вимог плебеїв і звичаєвого права Риму. У зв'язку із появою в Римі плебеїв, римське право відмежувалось (відірвалось) від Божественних законів, і римський юрист Варрон сформулював принцип пріоритету цивільних державних законів, постанов, рішень над релігійними [1, 18–30; 2, 53–72].

Поступовий відступ від Божественних настанов (законів), порушення справедливості, правди, відмова від духовного розвитку і вдосконалення в Греції, у Стародавньому Римі та інших країнах світу привело людей, їх суспільства і держави до прийняття несправедливих, неправедних законів і інших нормативно-правових актів. Зміна (падіння) моралі людей і їх відхід від Божественних велінь, за словами Гесіода (Греція), призведе до того, що “правду замінить кулак”, “де сила — там буде і право”. Зміна уявлень про поняття і сутність права та справедливості спричинила до насильства, неправди і несправедливості, до війни, до введення інституту рабства, панування людини над людиною і всіляких негативних явищ.

Правова нерівність у суб'єктивних правах між різними класами і соціальними верствами в різних суспільствах була закріплена у чинних тоді законах та різних нормативно-правових актах. Ця нерівність супроводжувалась насильством, пригнобленням, свавіллям рабовласників і феодалів

до тих самих рабів і кріпаків. Ці та інші причини стали підґрунтям буржуазних революцій у країнах Європи й Америки, в результаті яких були юридично закріплені принципи рівності і рівноправності всіх громадян незалежно від їхнього соціального стану, походження, національності, раси, статі і належності до релігії.

Отже, класова боротьба завжди велась за соціальні і природні права громадян, за право на свободу, за право на життя, здоров'я і безпеку, право на власність, право на рівність і рівноправ'я та інші права, що забезпечують повноцінну людську життєдіяльність.

Юристи й філософи почали вивчати право давно, тому вже у XVII–XX ст. з'явилося багато різних концепцій і теорій про поняття та розуміння права. Серед них, на думку дослідників, можна виокремити: вузько-нормативний підхід до розуміння права, або позитивістський (позитивне право); історичну школу права; природну теорію права, у тому числі теорію відродженого природного права; моральну або етичну школи права; соціологічний підхід до права (соціологічна юриспруденція); психологічну теорію права; генетичний підхід до розуміння права; реалістичний і прагматичний підхід до права та ін.

Отже, термін “право” вживається, на думку фахівців, для відображення різних аспектів суспільного життя. Його багатозначність зумовлена тим, що він започаткований від слова “правда”, а корінь “прав” є основою багатьох слів: “правий”, “справедливий”, “правило”, “правдивий”, “правильний”, “правити” і т. ін. Серед усіх

тлумачень терміна “право” для теорії держави та права доцільно виокремити такі його значення, як: а) можливість певної поведінки суб’єкта суспільних відносин (суб’єктивне право); б) система правових норм, що регулюють суспільні відносини (об’єктивне право).

Для того щоб розкрити поняття “право”, потрібно відмежувати його від інших аналогічних явищ, зокрема, від моралі і моральних норм, політики і політичних норм, інших соціальних норм, безправ’я, правопорушення, свавілля і гноблення тощо.

У природі й суспільстві існує багато різноманітних законів. Поряд з цим існують і закони, які приймаються державою як один із видів нормативно-правових актів, як одна із форм права. Державний закон — це нормативно-правовий акт, який приймається вищими представницькими органами державної влади (парламентом) або всім народом на загальнонародних референдумах (віче, зборах) в особливому порядку, який виражає потреби й інтереси більшості або всього народу, має найвищу або вищу юридичну силу відносно інших нормативних актів, загальнообов’язковий для всього населення і держави, охороняється державною владою і спрямований на регулювання найважливіших економічних, політичних, моральних та інших соціальних відносин і охорону матеріальних та духовних цінностей суспільства [4, 246–257].

Соціальна цінність права, на думку фахівців, реалізується в соціальній цінності окремих юридичних законів. Закон має соціальну цінність тоді, коли він відповідає праву. Закон

може бути двох видів: правовий і неправовий.

Правовий закон відповідає вимогам права, втілює справедливість. Проте будь-який закон — правовий чи неправовий — належним чином прийнятий, підлягає виконанню, доки він не скасований. У країнах із демократичним режимом (а до таких відносять і Україну) ця вимога не поширюється на явно злочинні розпорядження й накази (ст. 60 Конституції України).

У країнах із тоталітарним режимом неправових законів, постанов, наказів було і є чимало.

Оцінка закону як правового та ставлення до нього значною мірою залежать від загальної і правової культури суспільства. Яке суспільство, такі і його уявлення про право та справедливість. Відмінності правових і неправових законів мають практичний результат — створення механізму контролю за змістом законів, їх відповідністю вихідним людським цінностям. За допомогою такого механізму скасовується закон, визнаний неправовим. У більшості розвинених демократичних країн такий механізм існує. Він іменується конституційним контролем. В Україні його здійснює Конституційний суд, який, відповідно до ст. 147 Конституції України, вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції. Провідний принцип конституційного контролю виражається в такому: конституція країни втілює прийняті в цій країні уявлення про права людини, про справедливість, рівність, свободу, про механізм управління та здійснення державної влади. Таким

чином, визнається, що конституція — це основний правовий закон, а всі інші закони можуть бути перевірені на відповідність конституції або, що те ж саме, на відповідність праву. Якщо закон не відповідає конституції, він вважається неправовим і скасовується.

Звичайно, абсолютно правового ідеалу, що задовольняв би всіх, не існує. Практично неможливо об'єктивно визначити справедливість, оскільки немає механізму її вичленювання. Конституція — це наближення до ідеалу, яке на певному етапі розвитку країни відповідає рівню політичної, правової, нарешті, загальнолюдської культури суспільства. Іншої вищої точки відліку для визначення правового або неправового змісту закону, крім конституції, немає. У питаннях про права людини такою точкою відліку є міжнародні акти про права людини. Кожний підготовлений парламентом закон має бути перевірений на предмет його відповідності цим актам.

Усі закони держави мають виражати волю й інтереси народу, бути конкретним виявом народовладдя. Здійснення і розвиток демократії, реальне забезпечення прав та інтересів громадян є невід'ємною умовою створення правової держави. Однак сама наявність законів та інших нормативно-правових актів ще не вирішує цих завдань. Аби практично врегулювати діяльність відповідних державних органів, підприємств, установ, громадян та їх об'єднань, потрібно забезпечити точне і неухиль-

не втілення в їх поведінку приписів, що містяться у нормативно-правових актах. А для цього слід вирішити два взаємопов'язані у масштабах держави й суспільства завдання: по-перше, створити належні умови для неухильної реалізації всіх правових приписів і, по-друге, забезпечити ефективний нагляд і контроль за належною їх реалізацією. Відповідно до цього законність розглядається у двох аспектах.

Отже, право і закон — не одне й те саме. Проте було б неправильним протиставляти їх один одному, вважати, що юридичні норми можуть існувати без вираження їх у законі та інших санкціонованих державою формах, говорити про їх несумісність або про те, що право взагалі незалежне від держави. Право завжди має форму вираження: основною з цих форм є закон.

Література

1. *Макарчук В. С.* Основи римського приватного права: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2000. — 176 с.
2. *Макарчук В. С.* Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. — 6-те вид., допов. — К.: Атіка, 2009. — 624 с.
3. *Медвідь А. М.* “Повість минулих літ” Нестора-літописця як видатна політико-правова пам'ятка Київської Русі // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / Відпов. ред. О. Я. Пилипчук. — Вип. 29. — К., 2007. — С. 158–168.
4. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: Підруч.: Пер. з рос. — Х.: Консум, 2001. — 656 с.